

УДК 913(477)(08)
І 906

Редактори:

Богдан РІДУШ

Сергій КИРИЛЮК

Історична географія в Україні : Матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля (21–22 вересня, 2023) / За ред. Б. Рідуш, С. Кирилюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2023. – 128 с.

Збірник матеріалів Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля «Історична географія в Україні», присвячений внеску професора Володимира Круля у цю науку, актуальним питанням розвитку ретроспективної географії, поступу її теоретичних і методичних основ, географічно-ретроспективним особливостям території України, а також формуванню і вдосконаленню картографічних досліджень і географічної освіти загалом.

Для фахівців у галузі географічних і суміжних наук.

УДК 913(477)(08)

© Колектив авторів, 2023

© Комп'ютерна верстка, С. Кирилюк, 2023

© Дизайн обкладинки, С. Кирилюк, 2023

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ ПАЛЕОКЛІМАТИЧНИХ ЗМІН В ГОЛОЦЕНІ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ

Богдан Рідуш, Дарія Холявчук

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Дослідження палеогеографічних змін в голоцені становить інтерес як з точки зору побудови моделей кліматичних змін в інтергляціалах, так і з погляду встановлення можливого впливу кліматичних змін на розвиток суспільства та на перебіг історичного процесу. Територія Чернівецької області, яка демонструє велике різноманіття ландшафтних умов, одночасно багата на сліди численних археологічних культур, починаючи з палеоліту та мезоліту. Тому дана територія є хорошим полігоном для дослідження кліматичних змін в голоцені.

Відстеження кліматичних змін на даній території, окрім останніх 170 років інструментальних спостережень (Холявчук 2022), можливі лише на підставі проксі даних, за результатами вивчення палеогеографічних архівів та палеокліматичних індикаторів. Для даної території такими архівами є: відклади річкових заплав, озерно-болотні, печерні, археологічні поселення, антропогенні форми рельєфу, дендрохронологічні дані. Головними індикаторами для цих архівів є пилок та макрорештки рослин, фауністичні рештки хребетних та молюсків (Куниця 1986), геохімічні індикатори. Додатковим інформаційним архівом можуть слугувати історичні карти, наративні джерела та топоніми (Коржик 1973).

Відклади заплав великих річок – Дністра, Пруту, Сирету, та їхніх приток найбільш поширені, а отже мають найбільший потенціал для досліджень. Заплавні відклади Дністра досліджувались ще з 1970-х років (Артюшенко та ін. 1979; Воропай та ін. 1975, 2007). Ще раніше почалось вивчення травертинів голоцену (Куниця 1965). В останні роки з міжнародною участю розпочато вивчення заплавних відкладів малих річок Прикарпаття (Андрейчук та ін. 2012; Гембіца та ін. 2014; Geбіca et al. 2016). Заплавні та руслові відклади Пруту, Сирету та їхніх

приток містять численні викопні стовбури дерев, що в перспективі може послужити хорошою базою для створення регіональної дендро-хронологічної шкали. Великий потенціал для вивчення кліматичних змін протягом останніх століть мають дендрохронологічні дослідження сучасних дерев, особливо найстаріших з них. На прилеглий території, зокрема на Чорногірському хребті, розпочате дендрохронологічне вивчення інтенсивності сніго-лавинних процесів.

Озерно-болотні відклади поширені на заплавах та нижніх терасах великих річок, особливо в долині Пруту (старичні відклади). Водночас верхові болота та озерні відклади відомі на вирівняних ділянках деяких хребтів Покутсько-Буковинських Карпат. Також окремі торфовища відомі у западинах неясного генезису на Хотинській височині. Там само зустрічаються заболочені ділянки в днищах долин лівих приток Пруту, які підпружені язиками зсувів. Невеликі болота зустрічаються на поверхні зсувних терас Цециньсько-Чернівецької височини. Значний інтерес становить вивчення донних відкладів штучних ставків у рівнинній частині. Вік деяких з них налічує декілька століть. Проте дослідження цих відкладів залишаються в статусі перспективних.

Покладено початок дослідженню голоценових відкладів у печерах. Зокрема був детально вивчений розріз у печері Буковинка, де окрім стратиграфічного аналізу був виконаний аналіз пилку, фауни та вивченні магнітні властивості відкладів (Bondar, Ridush 2015; Герасименко та ін. 2014; Gerasimenko et al. 2020). Розпочато вивчення відкладів у печерах Баламутівська та Мартинівка, похованої печери у с. Вікно.

Потребує узагальнення та додаткового вивчення палеогеографічна інформація отримана при розкопках поселень трипільської, чорноліської, черняхівської, пражко-корчацької, райковецької, давньоруської та інших культур. Значний потенціал має вивчення антропогенних форм рельєфу, таких як городища та «траянові вали» (Дмитрук та ін. 2008).

Література

1. Андрійчук, В.М., Гембіца, П., Коржик, В.П., Рідуш, Б.Т. (2012). Палеогеографічні дослідження голоценового алювію в Багненській долині (Буко-

винське Передкарпаття, Чернівецька область). *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*, 616, 5-11.

2. Артюшенко, О.Т., Воропай, Л.І., Куниця, М.О., Левицький, В.І. (1979). Наслідки спорово-пилкових, малакофауністичних та літологічних досліджень голоценових відкладів заплави Дністра. *Український ботанічний журнал*, 35(4), 316-322.

3. Воропай, Л.І., Куниця, М.О., Левицький, В.І. (1975). Поховані голоценові ґрунти заплав Середнього Придністров'я та їх палеогеографічне значення. *Фізична географія та геоморфологія*, 14, 103-112.

4. Воропай, Л., Куниця, М., Левицький, В. (2007). Заплави річкових долин як геоінформаційні системи ландшафтогенезу у голоцені. В *«Річкові долини. Природа – ландшафти – людина»* (за ред. В. Круль, Б. Рідуш), 47-57.

5. Гембіца, П., Кромпісц, М., Рідуш, Б. (2014). Седиментологічний і дендрохронологічний запис екстремальних гідрологічних явищ в малих долинах Буковинських Карпат. *Рельєф і клімат: Матеріали Міжнародного наукового симпозіуму (23-25 жовт. 2014 р.)*, 20-21.

6. Герасименко, Н.П., Корзун, Ю.Л., Рідуш, Б.Т. (2014). Природні зміни впродовж пізньольодовиків'я та голоцену у середньому Припрутті (за даними палеонтологічного та літологічного вивчення відкладів печери Буковинка, зал Сухий). *Фізична географія та геоморфологія*, 2(74), 68-74.

7. Дмитрук, Ю.М., Матвіїшина, Ж.М., Слюсарчук, І.І. (2008). *Ґрунти Траянових валів: еволюційний та еколого-генетичний аналіз*. Чернівці : Рута.

8. Коржик, В.П. (1973). Значення археологічних і топонімічних матеріалів для вивчення антропічних змін природного середовища (на прикладі Чернівецької області). *Фізична географія та геоморфологія*, 13, 35-40.

9. Куниця, М.О. (1965). Голоценові травертини на Дністрі та їх фауна. *Доповіді АН УРСР*, 9, 1190-1193.

10. Куниця, Н.А. (1986). Природные условия позднее- и послеледниковья в Среднем Приднестровье и Вольно-Подолии (по данным анализа малакофауны). *Вестник Московского университета. Серия. География*, 2, 91-95.

11. Холявчук, Д. (2022). Клімат Покутсько-Буковинських Карпат і Передкарпаття у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*, 839, 69-81.
<https://doi.org/10.31861/geo.2022.839.69-81>

12. Bondar, K., Ridush, B. (2015). Rockmagnetic and palaeomagnetic studies of unconsolidated sediments of Bukovynka Cave (Chernivtsi region, Ukraine). *Quaternary International*, 357, 125-135. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2014.04.025>

13. Gębica, P., Jacyszyn, A., Krapiec, M., Budek, A., Czumak, N., Starkel, L., Andrejczuk, W., Ridush, B. (2016). Stratigraphy of alluvia and phases of

**Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ**

the Holocene floods in the valleys of the Eastern Carpathians foreland. *Quaternary International*, 415, 55:66. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2015.11.088>

14. Gerasimenko, N., Ridush, B., Avdeyenko, Y. (2020). Late Pleistocene and Holocene environmental changes recorded in deposits of the Bukovynka Cave (the East-Carpathian foreland, Ukraine). *Quaternary International*, 504, 96-107. <https://doi.org/doi.org/10.1016/j.quaint.2018.03.028>